

הרה"ג אליהו דוד רבינוביץ' תאומים (הארר"ת) זצ"ל

נתינת מעשר עני בספק*

ד' לי בעזרי, תרנ"ב.

א. נתינת מעשר עני בספק

חידשתי ליישב קושית הטורי אבן (ר"ה יד ע"א ד"ה ונהג) על שיטת הר"מ, דר"ע הפריש ב' מעשרות מעשר שני, וגם פדאו ונתנו לעניים בתורת מע"ע, דהא ר"ע עצמו ס"ל גם בספיקא דדינא המוציא מחבירו עליו הראיה במתנות כהונה (בבכורות מט ע"א), ומנ"מ (ומאי נפקא מינה) ספק מתנות כהונה או ספק מעשר עני, דהא בחולין (קלד ע"א) רמי הגמ' אהודרי? עיש"ה.

ב. חסרון ידיעה בדעת בית הלל

ולענ"ד נראה קצת על פי מה דקיי"ל (ביורד סי' צח סעי' ג) דספק חסרון ידיעה לא הוי ספק לענין ספק ספיקא, דדעת שוטים הוא זה, אך בדבר שהוא חסרון ידיעה לכל העולם – בזה לא שייך לקרות דעת שוטים (יעושה בט"ז ס"ק ו).
ואם כן י"ל דס"ל לר"ע, דאף דספק ממון עניים לקולא הוא רק בספק בעצם, אבל בספיקא דדינא הוה ליה כספק חסרון ידיעה לו לבדו, דלא הוה ספק, אך אם הספק הוא לכל העולם כולו, מקרי שפיר ספק כמו ספק במעשה. וא"כ א"ש הכא מספקא ליה לר"ע אי ב"ה באחד בשבט אמור או בט"ז, ועל כן החמיר בתרווייהו. ובוודאי אילו היה שואל וחוקר ודורש היטב היה נודע לו דעת ב"ה, ורק שאז לא היה אפשר לו להתודע לו ד"ז (ודבר זה) היטב, והוא בחסידותו לא רצה להשהות מצוות ההפרשה – ע"כ החמיר על עצמו להפריש שתיהם; אבל מכל מקום לא חשב זה לספק לכל העולם, כמו בספק מעשה, ועל כן גם בספק ממון החמיר על עצמו; מה שאין כן בהא דבכורות לפי מה דמספקא ליה אם יום שלושים כלפני או כאזרי,

* שיעור זה נאמר על ידי הארר"ת זצ"ל ביום שבת קודש בשלח יום המשה עשר בשבט ר"ה לאילנות, שנת תרנ"ב. כת"י היה גנח בבית הרה"ג משה צבי נריה זצ"ל, והמשפחה הואילה להעבירו לרשותינו, ועל כך נתונה להם תודת המכתב. ההערות הנמצאות בסוגריים (ו) הם מאת עורך כתה"י: י. ע.

משום דמספקא ליה בדרשא דקרא (עי"ש בגמרא), אף דלחכמים פסיקא להו, מ"מ לדעתו לא נפשט הספק, והוה ליה ספק חסרון ידיעה לכל העולם, והוה ליה כמו ספק במעשה דאז המוציא מחברו עליו הראיה, משא"כ בנד"ד.

ובזה נרוויח ליישב קושיית התוס' (ר"ה יד ע"ב ד"ה הכסיל) דהול"ל דמספקא ליה (לר"ע) האיך הלכה ולא האיך אמרו ב"ה? ותמצו דמסתמא היה יודע שההלכה כב"ה, וצ"ל דכוונתם דאף שלפי דעתו שאין ההלכה כן, מכל מקום כיון שכבר ס"ל לב"ה, הכי ממילא ההלכה כן, שכבר הוכרע אז דההלכה כב"ה (כבעירובין יג ע"ב), וצ"ע. ואולם לדברינו אתי שפיר בפשיטות, דבעל כרחך צ"ל דהספק שלא ידע איך דעת ב"ה. אבל אם מספקא ליה ההלכה כמאן, א"כ בכה"ג הוה ליה כמו בבכור, דהוה ליה לדעתו ספק חסרון ידיעה לכל העולם, וממילא בממון עניים ספק לקולא; ותקשה, מ"ט נתן לעניים. אלא ודאי דמספקא ליה רק אם ב"ה אמרו בט"ו או בא', ובכה"ג הוה ליה ספק חסרון ידיעה לו לבדו, ולא הוה כספק במעשה, ולא אמרינן בזה המוציא מחברו עליו הראיה.

ובסברא זו יש ליישב מה שפלפלו האחרונים אם ספק פלוגתא הוה ליה ככל ספק, (עיין שדה חמוד מערכת סמ"ך כלל לב, וכלל נב). וראיתי בעברי על ספר עין יצחק (לגאון דורינו הישיש מהרי"א שליטי"א) הקשה מתלמוד ערוך (בבכורות נח ע"ב) לדברי בן עזאי דאמר:

האלולין יתן בפנ"ע, (דמספקא ליה אי הלכה כר"מ, דראש השנה למעשר בהמה באחד באלול, או כרבי שמעון – באחד בתשרי; הלכך מתעשרין בפני עצמן). "נולדו לו חמשה באב וחמשה באלול וחמשה בתשרי – כונסן לדיר ונוטל אחד מן האלולין והשאר פטורים, ממנ"פ: אי בא' אלול ר"ה – דאלול ותשרי מצטרפין ודאב פטורים; ואי באחד בתשרי ר"ה – דאב ואלול מצטרפין ותשרי פטורים. מאי אמרת, ליצרפו לגורן אחר? עשירי ודאי אמר רחמנא ולא עשירי ספק.

אלמא דגם כה"ג מיקרי ספק כמו ספק במעשה (כן ראיתי כרגע בהיותו אצלי בשאלה). ולדברינו י"ל דמ"מ בספק פלוגתת הפוסקים לא שייך זה, דשאני הכא דלכ"ע מספקא ליה לגמרי, והוה ליה אצלו ספק חסרון ידיעה לכל העולם, אבל בספיקות הפוסקים לדידן י"ל דלא הוה כספק במעשה, ודו"ק.

ובל"ז (ובלא זה) י"ל דשאני מעשר דגלי בה קרא דגם מנין הראוי פטר, וה"נ אף דהוה ספק מ"מ מנין הראוי הוה, ויעושה"ה בל' רש"י ד"ה לא אפשר (משום עשירי ודאי אמר רחמנא דיהיה קודש ולא ספק, כגון הכא, דשמא אלו חמישה דתשרי נפטרו כבר באותו שנטל מן האלולין דאלול ר"ה).

ג. חסידותו של ר"ע

ואולם בעיקר קושיית הטורי אבן לא הבנתי למה החמיר כולי האי בקושיא זו, והא מאי דפטור לתת לכהנים או לעניים הוא רק דאין אנו יכולים להוציא ממונו של זה בשביל הספק כיון שאין בו דררא דאיסורא, אבל מ"מ ספק ממון איכא בזה, רק שהתורה פטרתו כמו כל ספק גזל, ולכן כשכנגדו תפס ממנו הוה ליה לגביה ספק גזל וספק ממון, שאינו מחוייב להשיב, וה"נ בוודאי בספק מתנות כהונה ומעשר עני (ויעו"ב ב"מ ו ע"א-ע"ב, בסוגיא דתקפו כהן).

א"כ מה בכך אם נאמר דר"ע בצדקתו – אשר כל הון ביתו, באהבת התורה והמצוות כלא היו לו – לא רצה לעכב כלל לממון עניים משום ספק, גם אם לא היה חייב מצד הדין והיה יכול לפטור עצמו משום ספק, ואם כה"ג היה מזדמן לפני ר"ע ספק גזל (אף שהוא דבר רחוק מאד), וכי היינו מתמיהין כלל עליו שיחמיר על עצמו? וא"כ ה"נ דכוותיה, ורק דבבכור קאמר הדין לכל אדם, ודשם דקושטא דמילתא בזה המוציא מחברו עליו הראיה. אבל הוא בעצמו בוודאי רצה לקיים המצוה על צד היותר טוב, ומה הוא עישור אתרוגים ממע"ש שנפרדה לתנו לעניים לפני ר"ע העשיר האדיר, ואם גם קודם שנתעשר אינו כלום נגד חסידותו.

ד. ברכה על מעשר עני בספק

ולכא למימר דהוה ליה קולא דאתי לידי חומרא, שבהפרשת מע"ע היה מברך כדקיי"ל דצריך לברך, כמש"א בתוספתא דברכות (פ"ו הי"ט). זה אינו. דמלבד דלא שייך זה בעת הנתנה, דהא רק בשעת ההפרשה היו מברכים, ולשון התוספתא: "מאימתי מברך עליהם משעה שמפרישין ועי' רא"ש בכורות פ"ק סי' יד, ומנחת ביכורים בתוספתא). עוד הכא בוודאי לא היה מברך כלל, כיון דמספקא ליה איזה מעשר, אם שני או מעשר עני, ובוודאי גם בעת הפדיון של המע"ש לא היה מברך כמו שמברכין על כל פדיון מעשר שני, כדקיי"ל בירושלמי (רמאי סוף פ"ק) וברמב"ם (פ"ד ה"ג ממע"ש), כיון דהכא הוה ליה ספק שמא אינו חייב כלל במעשר, או שצירף מה שחייב בוודאי במעשר שני ומעשר עני, ובירך עליו לפטור את הספק הזה, וא"כ ל"ה חומרא דאתי לידי קולא.

ה. נתנה לצאת ידי שמים

ועי' ב"ק (קג ע"ב), דר"ע ס"ל גזל אחד מחמישה ואינו יודע מאיזה מהם גזל שאין לו תקנה עד שישלם לכאור"א. ולחד תנא ביבמות (ק"ח ע"ב), מחמיר גם בלקח מקח מאחד ואינו יודע ממי, שיחזיר לכאור"א; אלא דשם משמע שהוא רק משום קנסא ולא מצד הדין.

ועי' ב"מ (לו ע"א) דפריך: "אלמא מספיקא לא מפקינא ממונא. והתנן וכו'! ומשני, התם בבא לצאת ידי שמים". הרי דאף דפטור מן הדין, מ"מ לצאת ידי שמים מחוייב. וא"כ איך נוכל להקשות על ר"ע הקדוש מ"ט החמיר על עצמו לצאת ידי שמים, ובוודאי יש לומר גם בבכור חייב לצאת ידי שמים. ואף שיש לחלק דרווקא בגזל הוא שי"ל דחייב לצאת ידי שמים, מכל מקום על ר"ע בוודאי אין מקום להקשות.

ו. ברי ושמא במעשר עני

וביותר י"ל עפמ"ש"ש (ב"מ לו ע"ב):

א"ל אביי לרבא, מי אמר ר"ע, לא זו הדרך מוציאתו מידי עבירה עד שישלם גזילה לכל חר וחר, אלמא מספיקא מפקינן ממונא ולא אמרינן אוקים ממונא בחזקת מריה... והא אמר ר"ע נכסים בחזקתם? (ומשני) התם שמא ושמא (שניהם מכח שמא באים, הלכך נכסים בחזקתן). הכא ברי ושמא (כל אחד ואחד אומר אותי גזל היינו טענת ודאי, וזה אומר איני יודע, וברי עדיף משמא), עי"ש.

ולפי זה י"ל דר"ע ס"ל דמתנות שלא הורמו כהורמו דמיין, וס"ל כדברי התוספות (סוכה לה ע"א ד"ה אתיא) דכהנים ולויים הם שותפין בטבל (עי"ש שהקשו דת"ל שאינו יוצא באתרוג של טבל משום דלא הוה לכם שהכהנים ולויים שותפין בו), וא"כ שהכהנים והלויים שותפין - ה"נ העניינים בטרם שהפרישו מ"ע (וה"נ במעשר שני), וא"כ בכה"ג הוה ליה כמו ברי ושמא, דברי הוא שאין להם לבעלים חלק בו או ששייך לגבוה מצד מעשר שני או לעניים מצד מעשר עני, וא"כ בכה"ג י"ל דספק ממונא לחומרא, משא"כ בבכור דתרווייהו הוה ליה שמא המוציא מחברו עליו הראיה.

וזהו רק בספק מעשרות דטבלי הפירות והוה ליה שותפות בהם, וממילא הוה ליה ברי ושמא, וספק ממונא כזה לחומרא. אבל בהך דחולין שהביא הטורי אבן, דהגמ' מדמי מתנות כהונה למתנות עניים - שם אינו בטבלים כלל, ובכה"ג כל שלא הפריש אין להם לעניינים חלק בהם כלל, ושנים הם למתנות כהונה דספק לקולא. (ואפ"ת (ואפילו תימא) גם במ"ע שטובל לקולא, י"ל זהו למ"ד בלא הורמו דמיין, דאז לא חשיב שותפין, אבל ר"ע י"ל שישבור מתנות שלא הורמו כמי שהורמו דמי - א"כ הו"ל שותפות).

ז. מעשר - ממון גבוה או הדיוט

וי"ל דר"ז תלוי אם מעשר ממון הדיוט הוא או ממון גבוה. דאם ממון הדיוט הוא, הרי הוא של בעליו, א"כ הוה ליה בעליו ג"כ ברי, ול"ל (ולכא למימר) כדברינו.

אך בזבחים (צח ע"א) נדרש לר"ע "משלו – ולא משל מעשר", א"כ ס"ל להדיא דמעשר שני ממון גבוה הוא. וא"כ הרי יש לגבוה שותפות בטבול למע"ש, וממילא לא הוה של בעה"ב, דברי שאינו שלו: או של גבוה או של עניים, וא"כ לר"ע לשיטתיה.

רק רש"י בחולין (כב ע"א ד"ה משלו) כתב דאפילו לרבי יהודה, דאמר מעשר ממון הדיוט י"ל כן; א"כ א"א לומר כדברינו ולפי הנאמר לעיל מדרשת ר"ע את הכתוב "אשר לו" – למעט מעשר, מוכח שמעשר הוא ממון גבוה, ומדברי רש"י מוכח שמיעוט זה הוא גם למ"ד מעשר ממון הדיוט, ועי' טורי אבן (חגיגה ח ע"א ד"ה ואמאי) מה שהקשה ע"ד רש"י אלו, (והוכיח שהדרשה היא רק למ"ד מעשר ממון גבוה). ובמק"א הארכתני ע"ז בס"ד.

ה. ר' עקיבא כבית שמאי או כבית הלל

ובעודי בזה תמוה לי מאד ע"ד רש"י (ב"מ לו ע"ב ד"ה אמר ר"ע) שכתב במה שאמר ר"ע מודה אני – "אע"פ שאני משל ב"ש" (ועי"ש בתוס' ד"ה מודה שהקשו מיבמות טו ע"א, שם סובר ר"ע כב"ה), והרי הכא אמר הגמ' (ר"ה) שהפריש ב' מעשרות משום שמספקא ליה אי ב"ה באחד בשבט אמור או בט"ו, וא"כ ס"ל להדיא דהלכה כב"ה, ואיך נאמר שהוא מב"ש? וי"ל בדוחק שהגמ' דנקט מדב"ה, הוא לדעת רב ור"ל (יבמות יד ע"א), שלא עשו ב"ש כדבריהם; אבל לריו"ח ושמואל דס"ל שעשו – י"ל להיפוך, דר"ע שהפריש ב' מעשרות הוא משום דמספקא ליה בדעת ב"ש אם באחד או בט"ו אמור, וק"ל.

אולם באמת יש ליישב דברי רש"י, שאין הכוונה דהוא מדב"ש בכל התורה רק דהכא בדין הזה הוא עומד לצד ב"ש. והכי משמע קצת לשון רש"י ז"ל.

ונסתר בזה מש"כ בילדותי בס"ד, ליישב קושיית תוספות (שבת יט ע"א ד"ה ר"ש) על פירש"י שם, דא"כ ר"ע אתי כב"ש ולא כב"ה, דרש"י לשיטתיה אין הכי נמי דר"ע משל ב"ש, ותוס' לשיטתיהו שחולקים ע"ז (בב"מ שם).

ואם היינו אומרים כן, היינו מרויחים גם קושיית התוס' (סוטה ג ע"א ד"ה רבי ישמעאל), דלר"ע דס"ל "לה יטמא" חובה – הוא כב"ש, והרי ס"ל דאפילו מצא אחרת נאה הימנה, עי"ש – שבאמת י"ל עפ"ד (על פי דעת) רבי יוסי ברבי יהודה (שבת יח סע"ב, אהא שלא ימכור אדם חפצו לנכרי ולא ישאלנו ולא ילונו ולא יתן לו במתנה, דאמרי ב"ה כרי שיגיע לבית הסמוך לחומה ור"ע אומר כרי שיצא מפתח ביתו). "הן הן דברי ר"ע – הן הן דברי ב"ה, לא בא ר"ע אלא לפרש דברי ב"ה", ויל"פ (ויש לפרש) משום דס"ל דר"ע כב"ש ס"ל באמת אך בכאן בא לפרש דברי ב"ה, שב"ה לא אמרי כדברי הת"ק בשמם, וא"כ ה"נ יל"פ בכל מחלוקות ר"ע במקום ב"ש וב"ה, דלפרש דברי ב"ה הוא שבא אחריהם, אבל איהו כב"ש ס"ל לשיטת רש"י דמשל ב"ש הוא, וא"ש היטב קושיית התוס'. ותוס' לשיטתיהו, דלא ס"ל סברא זו, הקשו שפיר.

י"ל ביותר לדברי הירושלמי (נזיר פ"ו הי"א, סוכה פ"ב ה"ח), דר"א שמותי הוא, היינו שהיה מתלמידי ב"ש - א"ב ר"ע שהיה תלמידו המובהק כמבואר בפסחים (סט ע"א) וסנהדרין (סח ע"א) - גם הוא כרבו ס"ל, וא"ש דברי הירושלמי (ריש סוטה) בקושיית התוס' הנזכרת, דר"ע אדר"ש, ועי' רש"י (שבת קל ע"ב ד"ה שמותי), נראה קצת דלא ס"ל לפרש כהירושלמי בהא דשמותי, ועכ"פ להירושלמי עצמו י"ל כן.

ט. פסק הרמב"ם בספק מעשר עני

ותמוה לי על רבינו בעל הטורי אבן, אדמקשה על ר"ע, למה עשה כן; מה שנוכל לומר בפשיטות, שבאמת רק החמיר על עצמו ולא מצד הדין. יותר הוה ליה להקשות על דברי הרמב"ם (פ"א ממעשר שני ה"ז) שפסק להלכה:

האביונות - של צלף נותנין עליהן חומרי אילן וחומרי זרעים, שאם היו משנה שניה שנכנסה לשלישית ונלקטו קודם חמשה עשר בשבט מפרישין מעשר ראשון, ואח"כ מפריש מעשר אחר ופודהו, ואחר שפודהו נותנו לעניים ואוכל פדיונו בתורת מעשר שני, ונמצא כמי שהפריש מעשר שני ומעשר עני.

ולמה הזקיקו ליחננו לעניים, מאחר שהוא ספק ממון ה"ה לקולא, כמו שהיא הלכה רווחת בישראל? ודברי הרמב"ם מקורו טהור בירושלמי (ספ"ד דמעשרות ה"ד), וביותר תמוהים לי דברי הכ"מ שכתב ליישב השגת הראב"ד ע"ז "ששנה הרב כב"ש דאילו לב"ה אילן גמור הוא ואפילו בחו"ל עי"ש"; (וכתבו: "די"ל דאע"ג דס"ל דהוי כאילן - הני מילי לכלאים ולערלה, אבל לענין מעשר שני ומעשר עני החמירו בו; וטעמא משום דכיון דאין בדבר הפסד החמירו בו". ולא הבנתי הדברים "אין בדבר הפסד". והא לא ניתן הדבר לשיעורים ולקבוע ההלכה כן, והרי אדרבה בספק מעשר עני קי"ל לקולא, אף בהפסד קל מעמידין ממון בחזקת מריה, ולא מחמירין ליתנם לעניים, ומ"ש הכא דמחמירין. (בדרך הלצה י"ל סימן לדבר, בטר עניא אזלא עניתא, האביונות ניתנים לאביונים).

י. הסוברים שמעשר שני מהתורה

ודע דשיטת היראים (סי' עק"ב) והסמ"ג (עשין קלו), דאף שפירות אילן פטור ממעשרות, מ"מ במעשר שני כל אוכל אדם חייבין, ואפילו ירקות, יעו"ש וע"ע משל"מ פ"א מהלכות מע"ש הי"ב).

ולפ"ז במה שר"ע מספקא ליה אם היה מעשר עני או מעשר שני, היה עליו במעשר שני ספק מן התורה, ובמעשר עני ספק דרבנן, לרוב הפוסקים דמעשר פירות הוא רק מדרבנן, לפי הנחה זו.

אלא שאין נפקותא בזה. דהא מ"מ החמיר בשניהם, ושלא להפריש כלל מעשר עני אי אפשר, דמ"מ הרי י"ל חזקת חיוב.

ואמנם לשיטת הראב"ד (פ"ג ממילה ה"ז) דעל מילת אנדריוגנוס כיון שהוא ספק דאורייתא מברכינן עליו, א"כ על הפרשת המעשר שני היה יכול ר"ע לברך, וכן על הפדיון של אותו המעשר שני; כמו שצריך לברך על כל פדיון מעשר שני אבל על הפרשת המ"ע, דהוה ליה ספק דרבנן, אין צריך לברך.

אלא שיש לשדוויי נרגא, דבכה"ג גם הראב"ד יודה; לפי מה דקיי"ל דמעשרות בזה"ז דרבנן, א"כ גם הפרשת מעשר שני הוא דרבנן כיון, דבטלה קדושת הארץ; וא"כ תרווייהו דרבנן. ולא מצינו לחלק בין חד דרבנן לתרי דרבנן או בין עיקרו דאורייתא לעיקרו דרבנן.

יא. ברכה בנוסח הכולל את כל המעשרות

ואפשר דבעיקר ההפרשה לא הפסיד ר"ע הברכות כלל, על פי מה שכתב בתוספתא דברכות (פ"ז הי"ט-כ), ופסקו הרמב"ם (ספ"א ממעשרות), דהרוצה להפריש תרומות ומעשרות זה אחר זה מברך ברכה אחת לכולן "להפריש תרומות ומעשרות", עי"ש. א"כ י"ל דר"ע, שהפריש משום ספק שני המעשרות, בירך להפריש מעשר, ולא פירש דבריו מעשר שני אלא סתם מעשר, ובדעתו להפריש שניהם משום הספק. ובכה"ג שלא סח בינתיים שפיר היה מועיל, דאף שלא היה אפשר לו לומר להפריש מעשרות, כיון שאחד אינו אלא מפני הספק, אבל מ"מ מעשר הוה מצי למימר שפיר, ומשום ספק שאחד מהם בוודאי היה צריך להפריש משום ודאי ושפיר חל ברכתו גם כשלא ביאר איזה מעשר, שבוודאי בכל הפרשותיו די כשיאמר בדרך כלל להפריש תרומה, גם כשצריך להפריש גדולה או תרומת מעשר. וה"נ בהפרשותינו למעשר ראשון או שני ועני, כשאומר סתם מעשר דיו בדיעבד, אם רק כוונתו לאיזה מעשר, דהעיקר מה שבלבבו, כקיי"ל ספ"ג דתרומות (מ"ח), וכ"ש בכה"ג.

אך נתיישבתי, דזה אינו; דהא משום ספק הרי הוא צריך לפדות אותו המעשר שני ולתתו לעניים, ובל"ז לא היה אפשר לו להפריש מעשר עני, וא"כ הפדיון של המעשר שני הוה ליה הפסק בין הפרשתו להפרשת המעשר עני. וא"כ בוודאי אינו נפטר הפרשת המ"ע בברכתו על ההפרשת מעשר שני, דהא הפסיק ביניהם, וכמש"ש הרמב"ם (ספ"א דמעשרות) שיכול לפטרם בברכה אחת כשיפריש מיד ולא סח ביניהם, והרי הכא הוה ליה הפסק גדול שמוכרח להפרשתו המעשר עני שאחר זה, ובכה"ג הוה ליה הפסקה שע"פ הדין וצריך ברכה אחרת, ונסתרו דברינו.

ואגרא דשמעתא, נרוויח סברא, דהכי נמי לענין עירובין, כמו ערובי תבשילין, תחומין וחצירות: דאם אמר בכל אחת מהם עירוב סתם, ג"כ יצא. וכ"ש דעדיף התם, דהא מפרש אח"כ (תוכ"ד) בהדין עירובא יהא שרי לן למיפא ולבשולי או להוציא מרשות לרשות או לצאת מחוץ לתחום, וכמבואר.

וכדברינו צ"ל בהפרשת האביוניות של צלף שהזכרנו למעלה בס"ד (יעוי' בב"ב פא ע"ב דהקונה שני אילנות בתוך של חברו הוא ספק אם קנה קרקע וחייב בכיכורים, ע"כ צריך להקדישם לבדק הבית ולפדותם, ולהפריש אח"כ מהם תרומות ומעשרות, ונראה פשוט דשם גם לדעת הרמב"ם דספק דאורייתא א"צ לברך דהתם כשכבר פדינהו מיד ההקדש ה"ה חולץ גמורים ואינו שייך לקרותם ספק כלל ופשוט, ואכ"מ לדין בזה וע"ע גאון צבי הלכות פסוקות, אות ג).

יב. מעשר שני מירק – מדרבנן

ואמנם תמוה לי כעת ע"ד היראים והסמ"ג, דמעשר שני ככל אוכלי אדם מה"ת, מהא דר"ה (טו ע"ב) דפריך "ולימא ליה (ר"י לר"ל) אמינא לך אנא מעשר חרובין דרבנן ואת אמרת לי שביעית דאורייתא?" והרי לדעתם גם מעשר שני הוא דאורייתא! א"כ לא פריך מידי, דה"נ שביעית, ה"נ מעשר, ונפקא מינא למעשר שני, ופריך רשב"ל שפיר.

עוד ק"ל מפסחים (לט ע"ב) דבעי רמי ב"ח: "מהו שיצא י"ח במרור של מעשר שני בירושלים, במצה דאורייתא הוא דלא נפיק, אבל במרור דרבנן נפיק", והרי לדעתם גם מעשר של מרור הוא מהתורה כמו מצה, מאי קמ"ל כלל. וצ"ל דגם אינהו מודו דבפירות הגרועים אינם חייבין מן התורה, וכמו לשיטת הר"מ דס"ל דבכל מעשרות דנוהגין בכל הפירות, שמכל מקום בפירות גרועים שאני (עיי"ש פ"ב ממעשר שני ה"ג).

שו"מ (שוב מצאתי) קושיות אלו בשער המלך ובטו"א (ר"ה טו ע"ב ד"ה וראיתי). (עיין שאילת דוד, שביעית חידושים).

יג. מקור לדעה שמעשר שני מהתורה בשאר דברים

ואולם נ"ל לחדש עוד בזה בהקדם קושיית הטורי אבן (שם), דא"כ במע"ש של פירות יצטרך להפריש מעש"ש מתרומות ומעשרות שלהם, כיון דתרומות ומעשרות שלהם הוא רק מדרבנן והמעשר שני הוא מה"ת. וכ"ת אה"נ, והרי מצינו בברייתא (שמעשר שני הוא ממה שנשאר לאחר הפרשת מעשר ראשון, ולא מהמעשר ראשון), עיש"ה.

ואולם י"ל עפ"ד הספרי (ס"פ קרח, ק"ט ו) דרבי יונתן אמר גם מעשר ראשון קנאו השם ונתנו ללויים, שנאמר (ויקרא כו ל) "וכל מעשר הארץ מזרע הארץ מפרי העץ" – על זה הוא אומר קודש לך. ותמוה מאד, דהא הך קרא (ביקרא) במעשר שני כתיב, אבל מעשר ראשון לאו קודש איקרי כלל.

אך נראה דרבי יונתן ס"ל כרבי יהודה (קידושין נד ע"א) דמעש"ש ממון הדיוט הוא ומ"מ איקרי קודש, וא"כ שפיר י"ל דגם מעשר ראשון איקרי קודש כמו מעשר שני, ואתי שפיר הקרא.

וי"ל דרבי יונתן ס"ל דמדכתיב בקרא "וכל מעשר הארץ" מרבה לכל המעשרות והיינו גם מעשר לוי, ושניהם נקראו קודש, אך לר"מ דס"ל מעש"ש ממון גבוה הוא, משום דנקרא קודש לר', ודאי י"ל דמעשר לוי לא נקרא קודש כלל, וס"ל בר' יאשיהו דמעשר לוי אינו משלחן גבוה קזכו ורק חלף עבודתם, עיש"ה, וקרא ד"וכל מעשר" מרבה לכל מיני פירות שהם חייבין במעשר שני, וכשיטת הרא"ם וסמ"ג, וא"כ תלי בפלוגתא דר"מ ור"י אם מעש"ש ממון גבוה הוא או ממון הדיוט, וגם בפלוגתא דר' יאשיהו ור' יונתן בספרי שזכרנו.

יד. הפרשת מע"ש מתרומה ומעשר ראשון

ואמנם יל"ע בעיקר קשיית הטורי אבן, דהוה ליה להפריש מן התרומה ומעשר גם מעשר שני, והוא קשיא עצומה מאד.

ואולם כבר קיי"ל (בתוספתא פ"ק דחלה ה"ג) דמדומע פטור מן החלה, ומשום דכתיב "תרימו תרומה", ולא שכבר תרומה, ועי' רש"י (גדה זו ע"א). ולפ"ז י"ל דתרומות ומעשרות פטור ממעשר שני משום שכבר קדוש, אלא דמ"מ שפיר מקשה, דהא תרומות ומעשרות הוא קודש רק מדרבנן ובמעש"ש חייבין מה"ת, וא"כ מקשה שפיר. אמנם לזה י"ל בפשיטות דתרומות ומעשרות בזה"ז עיקרם מדרבנן, וא"כ בכה"ג שפיר י"ל סברתינו שהוא כבר קודש.

ולפ"ז י"ל דאין הכי נמי. בזמן בית ראשון, שהיה תרומות ומעשרות מה"ת, אין הכי נמי שגם מן התרומות והמעשר ראשון של שאר הירקות היו צריכים להפריש מעשר שני. וכן למ"ד דתרומות ומעשרות גם בזה"ז הם דאורייתא ודאי י"ל שצריך להפריש מהתרומה ומעשר ראשון – מעשר שני.

אלא שיל"ע בזה שאולי י"ל דכיון דהתרומות ומעשרות הם קודש מדרבנן, ממילא גם מה"ת הם קודש, ופטורים. וכנודע החקירה בזה ועיי' הר צבי זרעים ח"א סי' מזו, או ש"ל דהחקירה הוא רק על השלילה, מה שאינו ראוי מדרבנן מיקרי אינו ראוי מדאורייתא, אבל מה שראוי מדרבנן להיקרא ראוי מה"ת, ולקולא – רחוק הדבר מאד לומר כן.